

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Федорова Едуарда Володимировича за темою:
«Формування економічної безпеки України в контексті сучасних глобальних викликів», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини»

Країни світу останнім часом стикаються з багатьма підйомами та падіннями, що в глобальній економіці, яка стає все більш і більш інтегрованою, стимулює інтерес до економічної безпеки та змушує її переглядати. Водночас вони спонукали до пошуку політичних рецептів зміцнення та підвищення економічної безпеки в нових умовах. Глобалізація, яка підриває старе визначення економічної безпеки, може бути знайдена в центрі нового визначення, яке охоплює причинні наслідки глобалізації та має встановити чіткі критерії відліку для пояснення її впливу на економічну безпеку. Нині, як ніколи, економічні відносини між державами визначають загальний характер відносин між ними. Сьогодні військовий конфлікт на території України підкреслив необхідність формування економічної безпеки в контексті постійних змін та невизначеності глобального середовища, що робить обрану тему дисертаційного дослідження надзвичайно актуальною.

У дисертаційному дослідженні автором удосконалено науково-теоретичні підходи щодо дослідження економічної безпеки національної економіки шляхом визначення дуалістичного характеру впливу сучасного глобального середовища на формування економічної безпеки країни, що проявляється, по-перше, у більш ефективному використанні ресурсів шляхом залучення країн до різнорівневих інтеграційних процесів, по-друге, у посиленні гео економічної та геополітичної конкуренції, що формує площину складної взаємодії викликів, загроз, ризиків безпеки, ознаками якої виділено: по-перше, вектори трансформацій впливу сучасних глобальних викликів на економічну безпеку країн: по вертикалі (зміна рівня та масштабів прояву), по горизонталі (урізноманітнення видів глобальних викликів, поява нових загроз, у т.ч. гібридних); по-друге, асиметричність впливу у часовому та просторовому вимірах; по-третє, ланцюговий характер дії та, по-четверте, можливий зворотний вплив змін національного безпекового середовища на середовище міжнародної безпеки. Також автором удосконалено теоретичні засади дослідження глобального економічного безпекового середовища, а саме, на основі аналізу складної взаємодії його чинників, які представлено викликами (обставини природного, економічного, екологічного, демографічного, політичного або будь-якого іншого характеру, що можуть бути позитивним важелем розвитку або перешкодою із негативним впливом на стан безпеки), загрозами (факторами, що породжують небезпеку), ризиками (ймовірність загроз безпеки в умовах невизначеності, що виникає внаслідок прийнятих рішень та/або події/комбінації подій), запропоновано декомпозицію площини їх мережевої взаємодії за функціональними складовими (економічна, політико-правова, соціокультурна, технологічна, екологічна), що забезпечує комплексну ідентифікацію чинників економічної безпеки національної економіки та можливість їх врахування в системі оцінювання ризиками та дозволяє: розробляти план та алгоритм дій запобігання, виявлення та реагування на ризикові події, визначивши потенційні вразливості та загрози; ефективно планувати та розподіляти ресурси; пріоритетувати ризики, концентруючись на критичних сферах вразливості; типологізувати ризики та імовірністю та ступенем впливу, визначаючи оптимальні заходи та форми контролю; мінімізувати втрати від потенційних ризиків та загроз; ґрунтуючись на ризик-орієнтованому підході як вагомому компоненті системи забезпечення безпеки національної економіки, удосконалено регламентацію процедур оцінювання та управління ризиками на національному рівні шляхом реалізації взаємопов'язаних етапів, серед яких окрім стандартизованих етапів оцінювання (оцінка контексту, ідентифікація, аналіз ризиків, оцінка ризиків та розробка системи реагування/управління ризиками) запропоновано виокремити етап профілювання ризиків безпеки, практичним результатом якого стане створення Національного профілю ризиків безпеки розвитку, під яким розуміється систематизований документ, що містить узагальнену

інформацію щодо вичерпного переліку ризиків безпеки із зазначенням опису, джерела та причини ризику, сфери впливу, рівня імовірності та наслідків, пріоритету ризиків.

На основі проведених досліджень автором розвинуто методичні підходи дослідження безпекового розвитку національних економік в структурі глобального економічного простору шляхом системної ідентифікації та класифікації глобальних процесів, що впливають на національне безпекове середовище і мають враховуватися у системах моніторингу безпеки, внаслідок їх групування за ознаками: послідовності, галузевого охоплення та можливості прояву у різних сферах безпекового середовища, можливості передбачення та ступеня відкритості прояву, а також обґрунтовано виокремлення в структурі сучасного глобального процесу таких складових як: загально глобалізаційна, міжнародно-правова, пандемічна, що доповнюють раніше встановлені складові (економічну, соціально-демографічну, природно-екологічну, інформаційно-технологічну, політико-ідеологічну та воєнну, культурно-цивілізаційну та релігійну), які визначають сучасний характер трансформацій глобального безпекового середовища;

Вагомим здобутком автора є подальший розвиток теоретико-методологічних засад дослідження тіньової економіки шляхом: систематизації теорій та концепцій тіньової економіки за логіко-послідовною та історичною еволюцією за наступними ознаками генезису: врахування результатів економічної діяльності в системі національного рахівництва та оподаткування; характер забезпечення/порушення законодавчих норм та правил; вплив тіньової економіки на суспільство в цілому і людей безпосередньо, розвитку чинної методологічної основи, що визначається раніше обґрунтовані принципами структурності, адаптивності, мережовості, дуалістичності, спільної мотивації та взаємодоповненості із офіційною економікою, до якої запропоновано включення принципів: поліструктурності, багаторівневості, перманентності, що дозволило визначити організаційні моделі протидії економічним злочинам залежно від сфер виникнення правопорушень (в податковій, митній сферах, фінансової розвідки, корупційних правопорушень).

На окрему увагу заслуговує методичний інструментарій оцінки рівня ризику безпекового розвитку країни, що дозволяє надати кількісну та якісну оцінку умовам розвитку національної економіки з позиції впливу ризиків та загроз, та базується на алгоритмі, який передбачає: формування системи кількісних індикаторів ризику; їх класифікацію з точки зору характеру впливу на посилення/ послаблення небезпеки; оцінку інтенсивності динаміки індикаторів з подальшим співвідношенням щодо узагальненого рівня зміни. Варто підкреслити, що запропонований методичний інструментарій оцінки рівня ризику безпекового розвитку апробовано та впроваджено в практичну діяльність Бюро економічної безпеки України (акт від 27.07.2023р.) – впроваджено у Порядок застосування ризик-орієнтованого підходу в Бюро економічної безпеки України.

Інші рекомендації, пропозиції та одержані результати впроваджено на загальнодержавному, регіональному рівнях, на рівні підприємств і організацій, а також у навчальний процес Маріупольського державного університету при розробці навчально-методичного забезпечення з дисциплін «Міжнародна економічна безпека», «Глобалізація і регіональний економічний розвиток».

Проте, незважаючи на отримані наукові результати та практичну цінність роботи, треба зауважити:

- у третьому розділі автор наводить досвід впровадження національних систем оцінки ризиків безпеки в деяких європейських країнах (Великобританія, Естонія, Фінляндія, Угорщина, Норвегія, Польща, Швеція). Доцільно було б обґрунтувати вибір дослідження досвіду саме цих європейських країн;

- значна увага в дослідженні приділена детінізації економіки країни, як фактору безпекового розвитку національної економіки, але цей аспект доволі фрагментарно представлений у третьому розділі серед запропонованих заходів вдосконалення Стратегії економічної безпеки країни;

- у роботі автором розроблено Алгоритм оцінки рівня ризику безпеки розвитку, в якому автор на другому етапі пропонує поділяти індикатори-вимірники ризику на 2 типи

(стабілізуючий та дестабілізуючий), при чому можливою вбачається ситуація, коли індикатор може бути змішаного типу, тобто при певних умовах здійснювати стабілізуючий вплив, а за інших умов – навпаки дестабілізуючий), зокрема такими може бути інфляція чи курс національної валюти. Можливо б доцільно було, якщо це не обтяжує методики подальшого оцінювання інтегрального ризику, врахувати таку особливість.

Зазначені зауваження не зменшують значущості дисертаційного дослідження, яке є самостійною та завершеною працею, відповідає вимогам МОН, а його результати мають наукову новизну та практичне впровадження.

Таким чином, дисертаційна робота на тему «Формування економічної безпеки України в контексті сучасного глобального середовища» відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022. Зазначене дозволяє зробити висновок, що автор дисертаційної роботи на тему «Забезпечення економічної безпеки національних економік в умовах глобальної регіоналізації» – Федоров Е.В. – заслуговує присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини».

Рецензент

Кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри економіки
та міжнародних економічних відносин
Маріупольського державного університету

 Ольга БЕЗЗУБЧЕНКО

ОКСАНА СТРЕТОВИЧ